



Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:15.05.2022 ✓Accepted/Kabul:13.06.2022

DOI:10.30794/pausbed.1116961

Research Article/Araştırma Makalesi

Gökçe, E. U. (2022). "Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Açıklamaya ve Anlamaya Dayalı Nitel Araştırma Süreci, Yöntemler ve Bilgisayar Destekli Veri Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 51: Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö37-Ö53.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARINDA AÇIKLAMAYA VE ANLAMAYA DAYALI NİTEL ARAŞTIRMA SÜRECİ, YÖNTEMLER VE BİLGİSAYAR DESTEKLİ VERİ ANALİZİ

Emrah Utku GÖKÇE*

Öz

Zihinlerde var olan bir kavramı çözümllemek, bir durumu tasvir etmek, bir kültürün özgünlüğünü ortaya çıkarmak, bağlamları yorumlamak, bir sürecin nasıl ilerlediğini anlamak ya da bir vakanın nedensel açıklamasını yapmak için nitel araştırma yöntemleri kullanılır. Türkiye'deki Uluslararası ilişkiler çalışmalarında nitel araştırma yöntemleri yaygın kullanılmakta fakat nitel araştırma süreci bilimsel araştırma prosedürlerine uygun bir şekilde ilerletilememektedir. Bu çalışmanın temel amacı nitel araştırma sürecinin nasıl ilerletileceğini aşama aşama göstermektir. Bu çalışmada metodoloji ve metot kavramları arasındaki fark ortaya konulmakta, bilimsel bir araştırmanın niçin yapılacağı cevaplandırılmaktadır. Ayrıca, nitel bir bilimsel araştırma sürecinin açıklamacı-pozitivist ve anlamacı-konstrüktivist metodolojiyle nasıl inşa edileceği ele alınmaktadır. Hangi metodoloji seçilirse seçilsin nitel araştırma süreci içinde izlenecek aşamalar ortaktır. Çalışma, nitel araştırma sürecinin beş aşamada yapılabileceğini göstermektedir: (1) araştırma sorusu/hipotez kurulumu, (2) literatür taraması, (3) araştırma deseninin seçimi, (4) veri toplama yöntemi ve (5) veri analiz yönteminin seçilmesidir. Ayrıca nitel araştırmada açıklamacı ve anlamacı tipte nasıl soru sorulacağı, hipotezin nasıl kurulacağı detaylandırılmıştır. Nitel araştırmalarda hipotez kullanıma yönelik görüşler aktarılmıştır. Her bir aşamada hangi yöntemin nerede kullanılacağı uygulamalı olarak gösterilmiştir. Uluslararası ilişkiler çalışmaları bağlamında kod kitabının nasıl oluşturulacağı ve bilgisayar yazılımıyla (MAXQDA) verilerin nasıl analiz edileceği örneklendirilmiştir. Çalışma, özel olarak Uluslararası ilişkiler alanında çalışanlar için tasarlanrsa da genel araştırmacılar da bu aşamaları takip ederek nitel araştırma yapabilirler.

Anahtar kelimeler: *Metodoloji ve metot ayrımı, Nitel araştırma süreci, Araştırma sorusu, Hipotez, araştırma desenleri, Veri toplama ve analiz yöntemleri, MAXQDA.*

QUALITATIVE RESEARCH PROCESS BASED ON EXPLANATION AND UNDERSTANDING IN INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES, METHODS AND COMPUTER ASSISTED DATA ANALYSIS

Abstract

Qualitative research methods are used to analyze a concept existing in the minds, to describe, to describe a case, to reveal a unique culture, to interpret contexts, to understand how a process improves, or to make a causal explanation of a case. Qualitative research methods are widely used in International Relations studies in Türkiye, but unfortunately, the qualitative research process could not be improved in accordance with scientific research procedures. The main purpose of the study is to point out systematically how to maintain the qualitative research process. In the study, while it is answered why a scientific research will be done, the difference between the concepts of methodology and method is revealed. In addition, it is discussed how to construct a qualitative scientific research process with explanatory-positivist and understanding-constructivist methodology. The steps that are followed in the qualitative research process are common whatever researchers choose any methodology. The study presents that the qualitative research process can be done in five steps: (1) setting up of research question and hypothesis, (2) reviewing literature, (3) selecting research design, (4) selecting data collection methods and (5) data analysis method. Moreover, it is detailed how to ask explanatory and interpretive questions and how to set

*Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas MYO, BALIKESİR.
e-posta:egokce@bandirma.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-9319-1672>)

up a hypothesis in qualitative research. Suggestions for using in qualitative research are cited. It is systematically shown in practice how and where to use any methods. In the context of International Relations studies, it is exemplified how to create a codebook and to analyze data with computer software (MAXQDA). Although the study is specially designed for those studying in the field of International Relations, general researchers can also follow these stages and conduct qualitative research.

Keywords: *Distinction of methodology and method, Qualitative research process, Research question, Hypothesis, Research designs, Data collection and analysis, MAXQDA.*

1.GİRİŞ

Modern bilim, rasyonel mantık ve bilginin deneyle elde edilme anlayışı (ampirizm) üzerine inşa edilmiştir (Henry, 2011). Frank'a (2017: 40) göre "gözlemlenebilir olgular ile gözlemlenen olguların uygulamalarını türetebileceğimiz ilkeler kurmaya bilim" denir. Haliyle bilim duyumsanamayan, deneyimlenemeyen ve gözlemlenemeyen alana odaklanmaz. Bilimsel bir araştırma "dünya hakkındaki ampirik enformasyon temellerinde betimleyici ve açıklayıcı çıkarımlar yapmak üzere tasarlanmıştır" (Porta ve Keating, 2019: 38). Bilim, felsefe ve dinin araştırma prosedürlerinden kendisini ayırır (Yıldırım, 2020) ve bilimsel bir araştırmanın yapılabilmesi için kendisinin belirlediği prosedürlere uyulması gerekliliğini savunur (Demir, 2019: 58; Çüçen, 2017: 115-116). Burada ifade edilen prosedür izlenecek yol, süreç ve yöntem (metot) üçlüsünün toplamını ifade etmektedir.

Metot ve metodoloji kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlara geldiğini ifade etmek gerekir (Moses ve Knutsen, 2020: 20). Ama öncelikle metodoloji kavramının Türkçe'de neye karşılık geldiği anlaşılmalıdır. Örs'e (1997) göre metodolojinin Türkçe karşılığı yöntembilimi değil yöntembilgisi'dir.

Çünkü burada sözcüğün ilk, temel, çekirdek anlamında bir bilim, bilgi üretici bir etkinlik söz konusu değildir. Buradaki (Yun. "logos'tan" gelen) "-logie" soneki, "biyoloji", "psikoloji", "sosyoloji" gibi terimlerde belirtilen temel bilim etkinliğini anlatmamaktadır. Felsefe etkinliğinin bir parçası olarak ya da felsefe düzeyince bir etkinlik biçiminde düşünülebilecek yöntembilgisi, bellibaşlı insan etkinliklerinin temel kavramsal bir sorgulamasıdır. Bizi bu düzeyde bilgilendirir, ancak temel bilimlerdeki gibi olgusal bilgi üretmez (Örs, 1997: 20).

Metodoloji, meta-teorik sorgulamanın bir bileşenidir. "Güvenilir bilgi üretmek için hangi yöntemlerin uygun olduğunun incelenmesidir", Metot/yöntem ise veri elde etme yollarını gösteren süreç ve araştırma sürecini ilerleten aparatların tümüdür (Moses ve Knutsen, 2020: 22). Metotlar/yöntemler hakkında yapılan felsefi tartışmalar, araştırma sürecinde kullanılacak yöntemin nasıl ve ne olması gerektiği ve araştırma sürecinin bilimselliği sorunu meta-teorik bağlamda metodoloji içinde tartışılmaktadır. Natüralizim/pozitivizm, konstruktivizm¹ (yapılanmacı)-interpretivizm (yorumsamacı), pragmatizm, eleştirel realizm gibi bilim felsefesi ekolleri bilimsel yöntemin doğasına ve sürecine yönelik tartışmaları sürdürmektedir (Moses ve Knutsen, 2020; Baert, 2017). Bu tartışmalarda gerçekliğin doğası ve bilginin edinme sürecine yönelik taban tabana zıt ayrışmalar² gözükse bile araştırma süreçleri ve metot/yöntem kullanımı bağlamında pozitivizm ve konstruktivizm arasında köprüler kurulabilmektedir (Moses ve Knutsen, 2020: 396).

1 Burada bahsedilen konstruktivizm, bilim felsefesi bağlamında kullanılmaktadır.

2 Pozitivist metodoloji ampirik temelde ortaya konulan hipotezlerin/önergelerin doğrulanıp yanlışlanmasını amaçlar. Ampirik alanın dışında konuşmak, bilimsel olmayan alan hakkında konuşmaya eş tutulur. Doğa bilimlerindeki metotların sosyal bilimlerde de kullanılabileceğine yönelik bir kanaat vardır. Böylece sabit sosyal gerçekliklerin açıklanabileceği savunulur. Yorumcular ve konstruktivistler sosyal gerçekliğin sabit ve ahistorik (tarihten bağımsız) olmadığını, gerçekliğin inşa edildiğini iddia ederler. İnşa edilen bu gerçekliğin yorumlanarak anlaşılabilmesi savunulur. Genelleştirilmiş nedensel açıklamalardan kaçınırlar.

Tablo 1: Sosyal Bilimlerde Pozitivist ve Yorumsamacı Ekoller ve Kullandığı Metotlar

Metodolojik Ekol	Klasik Pozitivizm	Esnek Pozitivizm	Yorumsamacı
Kullandığı Metot/ lar	Ampirisist, gerçekliği bilmeyi hedefler. Neden-sonuç ilişkisiyle gerçekliği açıklamak (<i>explaining</i>) için nicel desenlere dayandırılmış yöntemleri kullanır. Doğal yöntemi taklit eder. Deney, matematiksel modellemeler, istatistiksel analiz, süreç takibi analizini** (süreci meydana getiren nedenleri açıklamak için) kullanır.	Büyük ölçüde ampirisist, bağlamı kabul eder. Doğal yöntemeye yakınlaşmaya çalışır. Deneyle, istatistik analiz, nicel görüşmeleri kullanır.	Göreceli olarak anlamlara, bağlama odaklanır. Anlamı ve bağlamı anlamak (<i>understanding</i>) için nitel desenlere başvurur. Metin analizi, söylem analizi, süreç takibi analizini** (sürecin nasıl olduğunu anlamak için) kullanır.

(Kaynak: Porta ve Keating, 2019: 53)

**Süreç takibi (*process tracing*) metodu hem pozitivist hem de yorumsamacı metodoloji tarafından benimsenmiştir. Araştırmacılar durum çalışması yaparken hem pozitivist hem de yorumlayıcı bakışı aynı anda kullanabilir (Vennesson, 2019: 273).

Güncel bilimsel araştırma süreçleri dört genel tipe ayrılmaktadır. Bunlar nicel, nitel, karma ve çoklu araştırma süreçleridir. Bu çalışma, nitel araştırma sürecine odaklanmaktadır. Nitel araştırma sürecinde öncelik sözel ifadelerin kullanılmasına yöneliktir. Zihinlerde var olan bir kavramı anlamak, bir durumu tasvir etmek, bir kültürün özgünlüğünü ortaya çıkarmak, bağlamları yorumlamak, bir sürecin nasıl ilerlediğini anlamak ya da bir vakanın nedensel açıklamasını yapmak için nitel araştırma süreçlerinden faydalanılır. Araştırmacı nitel analiz yaparken “çoğunlukla konuşmalardan ve tartışmalardan elde edilen bilimsel anlatıları ve metinsel veya [*sık olmasa da*] sayısal verilerin (veya her ikisinin) analizine ve yorumlanmasına yönelir” (Chigbu, 2019: 1). Örneğin nicel araştırmalar insanların oy kullanma eğilimlerini ölçer ve politikayla olan ilişkilerini sayısal olarak ifade eder fakat insanların neden ilgili partiye yöneldiklerini ve politikayı nasıl algıladıklarını ifade etmekte yetersiz kalır. Nitel yöntemler bu noktada devreye girer ve derinde yatan anlamların açığa çıkarılmasına sağlar (Silverman, 2016: 185).

Given’a (2021: 2-3) göre nitel araştırma sürecinde veriler toplanırken araştırma tekrar tekrar tasarlanabildiği için esnek bir çalışma yapısına sahiptir. Bir olgu ve olay araştırılırken çeşitli nitel yöntem ve çoklu veri analizleri kullanılabilir. Süreç, araştırmacıya ait öznel fikirlerin ifade edilmesine imkân verir. Bu özellikler nitel araştırmaları daha çok yorumsamacı ekole yaklaştırır da pozitivist temelli nitel çalışmalar yapılamayacağı düşünülmemelidir. Dana nesnel ve analitik veri setlerinin kullanımı, hipotez doğrulama ve yanıtlama süreçleri nitel çalışmalar için de geçerlidir. Öyle ki nitel araştırma süreci klasik pozitivist ekol tarafından bilim dışı değerlendirilmiştir. Günümüzde pozitivistin araştırma süreçlerine ilişkin daha esnek tutumu, nitel araştırma süreçlerinin katı bilimsel prensiplere göre değerlendirilmesinin önüne geçmektedir (Tablo 1). Nitel yaklaşımın kullandığı araştırma dili nicel yaklaşımdan farklı olsa da niteli bilim dışı niceli de bilim içi değerlendirmek hatalı olacaktır. İki yaklaşımı birbirine zıt konumlandırmak iki yaklaşımın kullandığı yöntemler arasında köprünün kurulmasını engelleyecektir (Creswell, 2019: 15; Moses ve Knutsen, 2020: 400-401). Nicel yaklaşımın nitel yaklaşıma bir üstünlüğü yoktur, çünkü yöntemler arasında hiyerarşik bir tanım yapmak ya da nicel yöntemin daha doğru bir yöntem olduğunu söylemek yanlış olacaktır (Silverman, 2016: 35; Gökçe, vd., 2022, 23; Kürüm, 2021). Nitel bir araştırma içinde veri analizleri nicelleştirilerek sunulabilir (Demirkasımoğlu, 2021: 239). Burada Silverman’ın (2016: 186) sözü hatırlanmalıdır: “doğru veya yanlış metot yoktur. Sadece araştırma konumuz için uygun metotlar vardır, bir de çalışırken kullandığımız metot”.

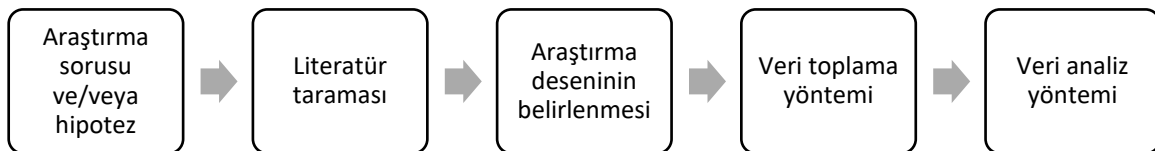
Araştırmacının bilime yönelik dünya görüşü ve felsefi eğilimleri, sözel ve sayısal dili kullanma yeteneği nasıl bir yaklaşımla araştırma yapacağını belirlemekle birlikte danışman hocasının eğilimleri ve araştırmacının geçmiş çalışmaları, çalıştığı disiplin içinde yaygın kullanılan yöntemler araştırmacıyı yönlendiren unsurlardır (Creswell, 2017: 6). Sosyal Bilimler içinde yer alan Uluslararası ilişkiler alanı farklı araştırma süreç ve yöntemleri kullanma konusunda çeşitliliğe açık bir disiplindir. Deneysel nicel temelli çalışmalardan anket temelli saha çalışmalarına; nitel doğal deneylerden içerik analizlerine uzanan yelpazede tekil, çoklu ve karma yöntemler kullanılabilir. Uluslararası ilişkiler çalışmalarında bilimsel araştırmaların nasıl yürütüleceğini anlatan kitaplar literatürde mevcuttur. Lamont’un (2015) *Research Methods in International Relations* başlıklı kitabı birinci veya geliştirilmiş haliyle ikinci edisyonu önemli baş ucu kaynağı olarak kullanılabilir. Rosella ve Spray’in (2012) *Research and Writting in International Relations* başlıklı kitabı ikinci ve geliştirilmiş haliyle üçüncü edisyonu araştırma süreci

ve yazımı için önemli bir kaynak olarak görülebilir. Editörlüğünü Curini ve Franzese'in (2020) yaptığı *The Sage Handbook of Research Methods in Political Science and International Relations* başlıklı kitap ile editörlüğünü Klotz ve Prakash'ın (2008) yaptığı *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralistic Guide* başlıklı kitap Uluslararası İlişkilerde araştırma yapanlar için gözden geçirilmesi gereken kitaplardır. Bu dört ana kaynak sadece nitel araştırma sürecini değil nicel ve karma araştırma süreçlerini, araştırma desenlerini, veri toplama ve analiz etme yöntemlerini ve akademik yazımın nasıl olması gerektiğini detaylı olarak anlatmaktadır.

Türkçe literatür içinde ise Çarkoğlu'nun (2013) editörlüğünde düzenlenen *Uluslararası İlişkilerde Araştırma Yöntemleri* ve Aydınlı'nın (2022) editörlüğünde düzenlenen *Uluslararası İlişkilerde Metodoloji* kitapları önemli boşlukları doldurmaktadır. Uluslararası ilişkiler ve yöntem konusunda yabancı literatürde bir hayli makale olmasına rağmen Türkçe literatürde yeterli makalenin olmadığı iddia edilebilir. Var olan makaleler de Aydınlı'nın (2022) düzenlediği kitapta bir araya toplandığı için burada tekrara düşmemek adına aktarılmamıştır. Şatana'nın (2015) bilim felsefesi bağlamında Uluslararası İlişkilerde metodoloji ve yöntem meselesini değerlendirmede önemli bir kaynaktır. Ayrıca *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*'nin 2021 yılında çıkardığı yöntem özel sayısında Uluslararası ilişkiler araştırmaları için nicel yaklaşım çerçevesinde large-N veri analiz yöntemi (Gökçe, 2021) ve nitel yaklaşımlar çerçevesinde vaka analizi ve süreç takibi yöntemi (Kürüm, 2021) ele alınarak literatüre katkı yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar nitel, nicel veya karma araştırma yöntemlerini bir bütün olarak aşama aşama ele almamakta, sadece aşamalardan birini detaylı analiz etmektedirler. Bu çalışma ise nitel araştırma sürecini en genel görünümle aşama aşama ele almak için oluşturulmuştur. Böylece diğer makalelerden farklılaşmayı amaçlayarak literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemiştir.

Uluslararası ilişkilerin doğasını kavramak, uluslararası politikada yer alan aktörlerin varlıklarını anlamak ve birbirleriyle olan ilişkilerini çözümlemek, meydana gelen olay ve olguları açıklayıp anlamak için nitel araştırmalara ihtiyaç vardır. Türkiye'deki Uluslararası ilişkiler çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerinin kullanımı çok yaygın olmakla birlikte, nitel araştırma süreci bilimsel araştırma prosedürlerine uygun bir şekilde ilerletilememektedir. Bu bağlamda, Uluslararası ilişkiler araştırmalarında nitel araştırma sürecinin nasıl ilerletilebileceğini en temel seviyede aşama aşama göstermek için bu çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte, Uluslararası ilişkiler ile ilgili yöntem literatüründe uygulamalı bir nitel araştırma izleğinin olmaması bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. "Uluslararası ilişkiler disiplini içinde araştırılan herhangi bir konu, nitel araştırma sürecine göre aşama aşama nasıl tasarlanır ve sürdürülür?" sorusu çalışmanın temel sorusudur. Bu çalışma nitel araştırma sürecinin en temelde beş aşamada yapılacağını vurgulamaktadır. Aynı zamanda nitel araştırma sürecinin sadece yorumsamacı ve konstrüktivist metodolojiyle değil pozitivist metodolojiyle nasıl yapılacağını gösterilmektedir. Örnek araştırma soruları tasarlanarak hipotezlerin nasıl üretileceğini uygulamalı gösterilmiş; bir bilgisayar yazılımıyla (MAXQDA) nasıl veri analizi yapılacağı adım adım açıklanmıştır.

Bu çalışma sadece Uluslararası ilişkiler araştırmacıları için değil aynı zamanda sosyal bilimlerde yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler ve genel araştırmacılar için de rehber niteliğindedir. Bu çalışma nitel bir araştırmanın beş aşamada yapılacağını önermektedir. Bu öneri Creswell'in (2017, 2019, 2021) ve Demir'in (2019) çalışmalarına dayandırılmaktadır. Çalışma açıklayıcı/pozitivist ve anlamacı/yorumlayıcı/konstrüktivist metodolojiye odaklanarak şekillendirilmiştir. Bilim felsefesi ve meta-teori bağlamında yapılan bilimsel yöntem tartışmaları çalışmanın sınırları dışındadır. Ayrıca çalışmaya sadece araştırma süreci dâhil edilmiş olup etik meseleler, teorisinin nasıl kullanılacağı, nitel araştırma sonucunda bulguların nasıl raporlaştırılacağı ve nasıl bir akademik makaleye dönüştürüleceği dâhil edilmemiştir.



Şekil 1. Nitel Araştırma Sürecinin Beş Aşaması

Nitel araştırma sürecinin adımları bu çalışmanın bölüm ve kısımlarını oluşturmaktadır. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. İzleyen ilk bölümde, "bilimsel bir araştırma niçin yapılır?" sorusuna cevap verilmiş; sonraki bölümde

nitel araştırma süreci ve aşamaları tahlil edilmiştir. İkinci bölüm beş kısımdan oluşmaktadır. Bu beş kısım nitel araştırmanın beş aşamasını (Şekil-1) temsil etmektedir.

2.BİLİMSEL ARAŞTIRMA NİÇİN YAPILIR?

Nitel bir bilimsel araştırma dört farklı amaç için yapılır. İlk olarak, araştırma bir şeyleri keşfetmek (*exploration*) için yapılır. Keşif kavramı her ne kadar doğa bilimleri ile özdeşleştirilse de sosyal bilimlerde de keşif çalışmaları vardır. Sosyal olgular, halk kavramları, kültürel eserler, inançlar, yeni bir yöntem, genellenebilir süreçler ve teori keşfedilebilir (Stebbins, 2001: 3; Kürüm, 2021: 152-154). İkinci olarak, araştırma sosyal fenomenleri tanımlamak ve betimlemek (*descriptive*) için yapılır. Fenomenin rengi, biçimi, tipi detaylı olarak araştırılır ve bilimsel ifadelerle sunulur. Betimleme bilimsel araştırma sürecinin en temel basamağıdır ve bir olay ve olguyu açıklamadan önce genellikle betimlemelere başvurulur (Yıldırım, 2020: 81). Üçüncü olarak, araştırma olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri ve nedenselliği açıklamak (*explaining*) için yapılır. Açıklamacı araştırmalar natüralist, pozitivist ve davranışsalci metodoloji içinde değerlendirilmektedir (Lamont, 2015). Betimleme, olay ve olgunun gözlenip kaydedilmesidir. Açıklama ise olgu ve olayın neden meydana geldiğinin sorgulanmasıdır. Örneğin, kalemin yere bırakıldığında düşmesini gözlemliyoruz ve düşme eylemini betimliyoruz. Kalem neden düştüğünü sorgulamak açıklayıcı hipotezlerin/önermelerin kurulmasını beraberinde getirecektir. Kalem, yer çekimi etkisinden dolayı yere düşer önermesi açıklayıcı bir önermedir (Özlem, 2010: 58). Uluslararası politikadan bir örnek verilirse eğer devletlerin birbirleriyle savaştıklarını gözlemliyoruz ve savaşları betimliyoruz. Savaşların neden çıktığını sorgulamak açıklayıcı hipotezlerin/önermelerin kurulmasını sağlayacaktır. Savaşlar, uluslararası sistemin anarşiye dayalı doğasından dolayı ya da devletlerin sürekli kendi çıkarlarının peşinde koşmasından dolayı oluşur önermesi açıklayıcı bir önermedir. Bilimsel açıklamanın araştırma süreci, önceden belirlenmiş prosedürlere göre yapılır. Öncelikle hipotez kurulumuna gidilir. Ampirik gözlem ve deney ile hipotez doğrulanır ya da yanlışlanır. Eğer hipotez doğrulanırsa herhangi bir eyleme gerek yoktur. Hipotez yanlışlanırsa yeni bulgular aranarak ve yeni hipotezler kurularak süreç baştan başlatılır ya da hipotezin yanlışlandığı söylenerek çalışma sonlandırılır. Uluslararası ilişkilerde de hipoteze dayalı ampirik-açıklayıcı araştırmalar yapılır (Hollis ve Smith, 1992). Natüralizmin öznenen bağımsız gerçek nesnel dünyanın var olduğu varsayımından yola çıkılır. Uluslararası politika, uluslararası sistem, anarşi nesnel bir gerçeklik olarak analiz edilir. Teoriler inşa edilir ve tahmine dayalı geçerlilikler ortaya konulur. Böylece gelecekte bir devletin davranışına dair tahminler (*predict*) yapılabilir (Lamont, 2015). Tahminlerin yapılabilmesi için testler ve ölçekler geliştirilir. Örneğin, geliştirilen bir ölçekle bir devletin materyal kapasitesinin ne kadar olduğu hesaplanabilir ve o devletin bir savaşı kazanma ihtimali tahmin edilebilir. Hipotez testiyle ilgili literatür içinde öncü çalışmalardan biri Small ve Singer'ın (1976) demokratik rejimlerin savaşa yakınlığının ölçüldüğü çalışmadır (Chernoff, 2007: 90-91). Uluslararası ilişkilerde realist ve liberal teoriler açıklamacı-pozitivist hipotez setlerini kendi teorilerinde barındırırlar.

Dördüncü olarak, araştırma olgu ve olayları açıklamaktan ziyade olay ve olguları anlamak (*understanding*) için yapılır. Anlamacı araştırmalar pozitivist açıklamacı yaklaşımın karşısına konumlandırılır (Chernoff, 2007: 131) ve yorumlayıcı (*interpretive/hermeneutic*), yapılanmacı/inşacı (*constructivist*) ve düşünömsel (*reflexivity*) yaklaşımlarla anılır (Lamont, 2015). Açıklamaya yönelik araştırmalar doğa ve tarih-toplum-insan bilimleri arasında ayırım yapmadan pozitivist araştırma prosedürleriyle gerçekliğin açıklanabileceğini iddia ederken; anlamaya yönelik araştırmalar tarih-toplum bilimlerinde sabit-doğal gerçekliklerin olmadığını ""anlam"ların (değerler, fikirler, inançlar, ideolojiler vd.) güdümünde ortaya çıkan tinsel olgular olduğunu ve bu olguların açıklamaktan çok, anlaşılması gerektiğini" (Özlem, 2010: 107) ve bunların doğa bilimlerinde kullanılan araştırma prosedürleriyle anlaşılamayacağını iddia ederler.

1980 sonrasında anlamacı ve yorumsamacı ekol Uluslararası ilişkiler disiplini içinde kendine yer bulmuştur. Anlamacı ve yorumsamacı araştırma, uluslararası politikaya ve yapı olarak tanımlanan uluslararası alan içine gömülü sosyal anlamları (fikir, kimlik, norm) anlamaya ve yorumlamaya odaklanır. Uluslararası ilişkiler öğrencileri anlamacı ve yorumlayıcı temelli araştırmayı konstrüktivist teoriyle özdeşleştirebilmektedir. Bu özdeşleştirme doğru bir yaklaşımdır fakat eksiktir. Uluslararası ilişkilerde konstrüktivistler Kuzey Amerika ekolü ve Avrupa ekolü olarak kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Avrupa ekolü uluslararası politikada kimlikler ve normların varlığını kabul ederler fakat pozitivist temelli açıklayıcı yöntemleri kullanırlar. Alexander Wendt, Nicholas Onuf, Emanuel Adler, Nicholas Onuf Kuzey Amerika ekolünün içindedir (Behraves, 2011). Özellikle Wendt'in (1999) *Social Theory*

on *International Politics* çalışması pozitivism ve konstrüktivizm arasında konumlanan bilimsel realizmi ele almada önemli bir kaynaktır. Bilimsel realizm, pozitivist gerçeklik anlayışını kabul etmekle birlikte gerçekliğin katmanlı olduğunu kabul ederek konstrüktivizmin bazı iddialarını da reddetmez (Moses ve Knutsen, 2020). Avrupa ekolü pozitivismin karşısında konumlanmış olup konstrüktivizmi daha anlamacı ve yorumcu temelde geliştirmiştir. Friedrich Kratochwil ve Ted Hopf Avrupa ekolü içinde yer almaktadır (Behraves, 2011).

3. AÇIKLAMAYA VE ANLAMAYA DAYALI NİTEL ARAŞTIRMA SÜRECİ VE AŞAMALARI

3.1. Aşama 1: Araştırma Sorusunun Belirlenmesi ve Hipotez Kurulumu

Araştırmada ilk aşama, tercih edilen bir konu çerçevesinde araştırma sorusunun üretilmesidir. İster nitel ister nicel isterse karma çalışma olsun yapılan bir araştırmanın sorusu olmalıdır (Creswell, 2021: 51) ve bu araştırma sorusu alt-sorularla geliştirilebilir (Creswell, 2019: 97). Soru kalıpları çalışmanın nitel ya da nicel olacağına yönelik işaretler sunar. Örneğin, “ne ölçüde”, “ne kadar”, “ne sıklıkla” ve “neden” soru kalıpları nicel çalışmalar için kullanılmaktadır. Nitel çalışmalarda yine “neden” soru kalıbı kullanılmakla birlikte “nasıl”, “ne” ve “hangi” soru kalıpları daha çok tercih edilmektedir (Maxwell, 2018: 82).

Açıklayıcı-pozitivist temelli nitel araştırma sorusunda, “iki ya da daha fazla değişken arasındaki belirsiz ilişkiyi açıklamak” (Lamont, 2015) için bir soru oluşturulur. “Siyasi istikrara sahip ülkeleri istikrarsız ülkelere daha gelişmiş yapan faktör nedir?”, “uluslararası politikada erkekler neden kadınlardan daha fazla görünürdür?”. Bu tarz araştırma soruları nedenselliği açığa çıkaracak açıklayıcı cevaplar ister (Chigbu, 2019: 5). Doğa bilimlerinin pozitivist temelli araştırma süreci ve yöntemleri Uluslararası ilişkiler çalışmalarında nitel araştırmalara aktarılmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisini açıklamak temel hedeftir. “Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Blokunu tercih etmesini hangi faktörler açıklar?” ya da “Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Blokunu neden tercih etmiştir?” soruları açıklayıcı araştırma sorusuna örnektir. Dış politikada öyle bir nesnel gerçeklik vardır ki bu gerçeklik Türkiye’nin dış politikasını etkileyen bir faktördür. Öyleyse bu nesnel gerçeklik nedir? Araştırmacının misyonu bu gerçekliği nesnel bir şekilde açıklamaktır.

Burada hatırlanması gereken bir husus vardır. Çalışmalarda genelde “niçin” ve “neden” soru kalıpları birbirine eş olarak kullanılmaktadır. Fakat “niçin/ne için” ve “neden” sorularına verilen açıklayıcı cevaplar farklıdır. “Niçin” sorusu daha çok ereksel/teleolojik açıklamalara (Loose, 2008: 132-133) ve amaca yönelik cevaplar verir. “Olması için” ve “-mek/mak için (*in order to*)” kalıplarıyla soruya cevap verilir. Örneğin, Aristoteles’in doğa anlayışı erekseldir. Aristoteles’e göre doğadaki hareket bir yere varmak için gerçekleşir. “İnsan niçin spor yapar” sorusuna ereksel açıklayıcı cevap olarak “zinde kalmak için” cevabı verilmektedir (Arslan, 2019: 39-47).

“Neden” sorusu ise değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi açıklamak için sorulur (Yıldırım, 2020: 140). Verilen cevaplar içinde “-den dolayı”, “-diği için” kalıpları kullanılır. Örneğin, Newton’un doğa anlayışı nedenseldir. “Taş yere bırakılınca neden düşer” sorusuna nedensel açıklayıcı cevap olarak “yerçekimi kanunundan dolayı” cevabı verilmektedir (Arslan, 2019: 69-79). Uluslararası ilişkilerde realist teorinin uluslararası sistem anlayışı nedenseldir. Üst bir otoritenin olmama durumu olarak anarşi, sistemin “düzenleyici ilkesini” oluşturur. Haliyle “devletler uluslararası sistemde neden savaşır?” sorusuna nedensel açıklayıcı olarak “anarşi etkisi” cevabı üretilir. Böylece x’in y’ye neden olma durumu açıklanır. X bağımsız değişkeni/nedeni ifade ederken y bağımlı değişkeni/sonucu ifade eder. “*Nicel araştırmacılar x’deki varyansın y’deki varyansa neden olup olmadığına ve ne ölçüde varyansa neden olduğu konusuna eğilim gösterirler. Nitel araştırmacılar, x’in y’ye neden olurken nasıl bir rol oynadığını, x ve y’yi birbirine bağlayan sürecin ne olduğunu sorar*” (Maxwell, 2018: 31) ve Maxwell (2018: 83) şöyle açıklar:

[...] nitel araştırmacılar değişkenler teorisinden çok süreç teorisine daha uygun olduğu için üç tip soruya odaklanmaya meyillidir: (1) olaylara dâhil olan kişilerin etkinliklere ve olaylara yükledikleri anlamla ilgili sorular, (2) fiziksel ve sosyal bağlamın bu olaylar ve etkinlikler üzerindeki etkisi ile ilgili sorular ve (3) bu olayların ve etkinliklerin ve bunların sonuçlarının nasıl meydana geldiğine dair süreç hakkındaki sorular. Zira tüm bu tarz sorular duruma özgü olgular içermektedir, değişkenler teorisinin getirdiği kontrol ve kıyaslamaya katkı sunmazlar.

Nitel çalışmaların doğasında hipotez oluşturmanın olup olmadığına yönelik bir tartışma vardır. Hipotez ya da denence, “gözlemlenebilir olgu veya olaylar arasında belirli ilişkilerin olduğunu ileri süren, gözlem, deneyim veya kuramdan türetilmiş ve gözlem yahut deneyle sınanabilir nitelikte tahminler içeren ifadelerdir” (Demir, 2019: 68). Araştırmacılar genelde hipotez ile varsayım kavramını karıştırmaktadırlar. Varsayım hipotezin anlamını karşılamamaktadır. Çünkü varsayım “doğruluğu sınanmaya elverişli olmayan kanıtlanmasına gerek görülmeden, doğru olarak kabul edilmesi gereken, denenmeyen yargıdır” (Baloğlu, 2005: 127). Creswell (2017, 2019, 2021), Given (2021) ve Ulichny (1991) gibi araştırmacılar nitel çalışmalarda araştırmacının başlangıcında hipotez kullanımına gerek olmadığını iddia ederler. Hipotezin kullanılıp kullanılmayacağına yönelik en büyük sorun nitel bir araştırmada hipotezin nasıl test edileceğine yönelik sorudur. Nitel araştırmalarda araştırmacılar, araştırmaya doğrudan dâhil olurlar (Chigbu, 2019: 18). Bu durum pozitivist anlamda araştırmacının objektifliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Malterud (2001: 484) nitel araştırmalarda hipotez kurulsa bile hipotezin kanıtlanabilirlik ve test edilebilirlikten yoksun olacağını iddia eder. Ancak araştırmacının kendi yargı ve düşüncelerini açıklamak ve sorgulamak için hipotez üretebilir. Görüşmeler, gözlemler ve mülakatlardan elde edilecek sözel sonuçlar hipotezi destekleyecek veriler sunsa da nicel anlamda ölçülebilirliği sağlayamayacaklardır. Başka bir görüş ise nitel araştırmaları pozitivist metodolojiye hiç uymadığını; nitel araştırmaların tümevarımcı doğasından dolayı hipotez kurmanın nitel araştırma içinde anlamsız olduğunu savunur. Çünkü hipotez kurma yöntemi tümdengelimci bir yöntemle dayandırılmaktadır (Chigbu, 2019: 7). Auerbach ve Silverstein’in (2003) görüşü ise nitel araştırmacının sonunda ortaya çıkan bulgu bir hipotez olarak değerlendirilebilir. Bu araştırma şekli hipotez kanıtlayan değil hipotez üreten araştırmadır. Buna da tümevarımcı yöntem diyebiliriz. Chingbu (2019) ve Maxwell (2018) ise hipotez kullanımına sıcak bakar. Fakat Maxwell (2018) hipotez kavramı yerine nitel araştırmaya daha uygun olan önerme kavramını kullanır. Önerme, “daha çok mantık terimi olup geniş anlamda iki veya daha fazla kavram arasındaki bir ilişkiyi ifade eden, dar anlamda ise bir konuda, doğru ve yanlış olarak nitelenebilen bir yargı içeren, durum, özellik veya niteliği onaylayan yahut yadsıyan cümledir” (Demir, 2019: 64). Bu görüşler çerçevesinde şunu açıkça vurgulamak gerekir ki nitel çalışmalarda bir hipotez oluşturma zorunluluğu yoktur. Nitel araştırmalar esneklerdir. Araştırmacılar bu esneklikten faydalanarak araştırmalarını sürdürür. Hangi metodolojiyle -pozitivist ya da interpretevist- ya da hangi yaklaşımla bir araştırmaya başlanıyorsa metodolojinin ve araştırma yaklaşımının beklentisine göre hipotez kullanılır ya da kullanılmaz.

Varsayalım ki açıklayıcı/pozitivist temelli nitel bir araştırma yapılacak. Bu durumda araştırmada soru nasıl sorulur ve hipotez nasıl kurulur? Nitel çalışmalarda hipotez üç türde kurulur. İlki bir durumu, olayı ya da senaryoyu tanımlamak için betimsel tarza göre hipotez kurulur. İkincisi, neden ve sonuç ilişkisini açıklamak için nedensel tarzda hipotez kurulur. Üçüncüsü ise geleceğe yönelik tahminde bulunmak için tahmine dayalı hipotez kurulur. (Chigbu, 2019: 10).

Örnek Araştırma Sorusu 1: 2022’de Rusya, Ukrayna’yı neden işgal etti?

Araştırma sorusu “neden” soru kalıbıyla sorulmuştur. Soru, araştırmacıyı nedensel-açıklayıcı bir çalışmaya yönlendirmektedir. Bu çerçevede soruya verilecek her bir cevap -ki buna hipotez ya da önerme diyebiliriz- doğrulanmak veya yanlışlanmak üzere oluşturulur. Hipotezin türü neden-sonuç ilişkisini ortaya koyacak nedensel hipotez olmalıdır.

Hipotez/İddia/Önerme: Ukrayna’nın NATO ve AB ile kurduğu yakın ilişkiler Rusya’nın tehdit algısını artırmış böylece Rusya, Ukrayna’yı işgal etmiştir.

Araştırma sorusuna cevap niteliğinde basit bir hipotez/iddia/önerme ortaya konulmuştur. Bu hipotez çift taraflı çözümlenmelidir. Çünkü genel bir iddianın içinde bir iddia daha vardır. Öncelikle Ukrayna’nın NATO ve AB ile kurduğu yakın ilişkinin Rusya’nın tehdit algısını artırdığı iddiasına odaklanılmalıdır. Burada Ukrayna’nın NATO ve AB ile kurduğu yakın ilişki neden konumunda olup bağımsız değişkeni (x) ifade etmektedir. Sonuç ise Rusya’nın tehdit algısının yükselmesi (y) olup bağımlı değişkeni ifade etmektedir.³ Hatta burada nitel verilerle birlikte betimsel nicel veriler kullanılabilir. Nicel verilerden destek alınarak bir devletin tehdit algısını ölçen ölçek geliştirilebilir ya da var olan bir ölçek kullanılarak Rusya’nın tehdit algılayıp algılamadığı ortaya çıkarılabilir ve “ne kadar” tehdit algıladığı ölçülebilir. Hipotez içine dahil edilmiş hipotez analiz edildikten sonra genel hipotez değerlendirilebilir.

Diğer yandan, Rusya’nın tehdit algısının yükselmesi, Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesindeki nedendir ve Rusya’nın

3 Bağımlı ve bağımsız değişken ilişkisi matematiksel olarak $f(x)=y$ olarak ifade edilebilir.

tehdit algısının yükselmesi (x) bağımsız değişken konumundadır. Oysa bir önceki cümlede bağımlı değişkendi. Demek ki bir sonuç başka bir sonucun nedeni konumuna gelebilir. Öyleyse Rusya'nın Ukrayna'yı işgali (y) sonucu ifade eden bağımlı değişken konumundadır. Bu hipotez, araştırmalar sonrası sunulan argümanlar/deliller ile ispatlanırsa doğrulanacaktır. Argümanlar bu iddianın ters yönünde ise hipotez yanlışlanacaktır. Bir hipotezin her zaman doğrulanması gerektiğine yönelik kanaat hatalıdır. Hipotezler yanlışlanabilir ve bu yanlışlamalar da bilime katkı sağlar.

Örnek Araştırma Sorusu 2: 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesine neden olan süreç neydi? ya da 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesine giden yolda nasıl bir süreç yaşandı?

Araştırma sorusu "ne" ve "nasıl" soru kalıbıyla sorulmuştur. Cevabı aranan ise, var olduğu düşünülen sürecin "ne"liğine ya da "nasıl"lığına yöneliktir. Araştırmacı isterse sürecin "ne"liğine cevap verecek hipotez oluşturabilir isterse de oluşturulmayabilir. Araştırmacıdan nedenlerle birlikte sürecin nasıl işlediğini açıklayan bir cevap beklenir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali bir olaydır. Bu olayın nedenleri (x) ortaya konulur. Nedenler ile meydana gelen sonucu birbirine bağlayan sürecin ne olduğu süreç takibi analizi yöntemiyle belirlenir (Bkz. 3.5. Aşama 5: Nitel Veri Analiz Yönteminin Belirlenmesi, Veri Analizi ve Bulgular).

Uluslararası ilişkilerde bir soruya verilmek istenen cevap üç seviyede değerlendirilebilir. İster birey ister devlet isterse de sistem seviyesinde hipotezler üretilebilir. Hatta daha teorik bir düzlemde yapı (*structure*) ve yapan (*individual agency*) arasındaki etkışıme dair tartışmalar yapılabilir. "Bireysel eylemler sosyo-ekonomik yapılar ya da kurumlar tarafından nasıl şekillendirilir?" ya da "bireylerin, kendi politik tercihleriyle ülkelerinin siyasi gidişatını değiştirmedeki rolü nedir?" (Lamont, 2015) gibi sorulara cevaplar üretilebilir.

Anlamacı/yorumlayıcı/temelli araştırma soruları daha çok fikir, kimlik, norm, kültür, algı ve söylem gibi materyal olmayan unsurları araştırmak ve anlamak için sorulur. Anlamacı araştırma sorularına cevap verilirken hipotez kurulmasına gerek yoktur. Anlamacı sorular ampirik nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlamaz. Varsayalım ki anlamacı bir araştırma yapılacak, nasıl araştırma sorusu oluşturulur?

Örnek Araştırma Sorusu 3: Avrupa Birliği (AB) vatandaşları Rusya ve Putin'i nasıl algılamaktadır?

Örnek Araştırma Sorusu 4: Rusya'nın devlet başkanı olduğu dönemlerde Vladimir Putin nasıl bir dış politika söylemi geliştirmiştir?

Araştırma sorusu 3'ün ulaşmak istediği cevap, AB'li vatandaşların Putin'i nasıl algıladığını anlamak üzerinedir. Varsayalım araştırma sonrasında AB vatandaşlarının çoğunun Rusya ve Putin'i olumsuz ve düşman algıladığı bulgusuna ulaşılsın. Bu bulguya yönelik neden soru kalıbına dayalı bir soru üretilebilir. AB'li vatandaşların çoğu neden Rusya ve Putin'i olumsuz ve düşman olarak algılıyor? Araştırma sorusu 4'te ise Putin'in dış politikada nasıl bir söylem (*discourse*) geliştirdiğine yönelik anlamaya ve yorumlamaya dayalı cevaplar üretilebilir. Böyle bir araştırma için Roberts'in (2017) "Understanding Putin" çalışmasına bakılabilir.

3.2.Aşama 2: Literatür Taraması

Yukarıda sorulan sorulara bilimsel bir cevap verilebilmek için daha önce yapılan benzer çalışmalar taranmalı ve tekrara düşmeden özgün cevapların nasıl üretileceği literatür/alan yazını üzerinden değerlendirilmelidir. Literatür taraması kendi çalışmanızı diğer çalışmalarla bütünleştirecek; diğer çalışmalara eleştirel bakmayı ve onlarla bağ kurmayı sağlayacaktır (Creswell, 2017: 28). Eğer çalışmada hipotez/iddia oluşturulacaksa literatür taramaya daha erken başlanabilir ya da istenirse literatür taraması en sona bırakılıp elde ettiğiniz bulgularla karşılaştırılabilir (Creswell, 2017: 29). Ancak literatürün araştırma sorusundan sonra taranması araştırmacı için yol gösterici olacaktır. Ulaşılan çalışmalarda hangi bilimsel yöntem ve teorilerin kullanıldığı, sonuçların nasıl elde edildiği ve kullanılan kaynakçalar görülür. Peki, literatüre ulaşmak için nasıl bir süreç izlenmeli ve nitel araştırma sürecinde hangi kaynaklara ulaşılmalıdır?

İlk aşamada araştırma sorusu öbeklerine ayrılıp, ana anahtar kavramlar çıkarılmalıdır. Örnek araştırma sorusu 3'e -AB vatandaşları Rusya ve Putin'i nasıl algılamaktadır?- göre bir tarama yaptığımızda;

- Algılama araştırma sorusunun ulaşmaya çalıştığı temel eylemdir. Algılamanın uluslararası politikada karşılığı tanımlanmalıdır. Algılamayı kategorileştirmek için “kendine yakın”, “kendine uzak” ya da “nötr”; “dost”, “düşman” ve “tarafsız” gibi tipler üretilebilir ya da literatür içinde siyaset insanlarının dış politika algısı ve dış politika tasavvuru gibi anahtar kelimeler yazarak literatürce kabul edilen algılama tiplerine ulaşılabilir.
- Algılayan “kim” sorusunun muhatabı AB vatandaşlarıdır. AB vatandaşlarının Rusya’ya ve Putin’e yönelik algıları, fikirleri gibi anahtar kelimelerle taramalar yapılabilir.
- Araştırma sorusu içinde zaman ya da dönemlendirme tanımlanmadığı için zaman kısıtlaması olmadan araştırma yapılabilir ya da zaman sınırlaması getirilerek araştırma yapılabilir.
- Çalışma boyunca literatür taraması tekrar tekrar yapılmalı ve güncel kaynaklar gözden geçirilmelidir.

Rosella ve Spray (2012) ve Creswell’e (2017) göre literatür taraması için öncelikle özetler, genel açıklamalar ve geniş literatür sentezlerini gözden geçirilmelidir. Ansiklopediler, araştırma incelemeleri, akademik el kitapları ve akademik makalelerdeki özetler ilk olarak taranması gereken kaynaklardır. Bu konuda dünya çapında en büyük özet tarama tabanları ProQuest, EBSCO ve Scopus’tur. İkinci olarak ulusal ve uluslararası akademik dergilerdeki makaleler taranmalıdır. JSTOR ve TR Dizin’den başlanabilir. Dahası tanınmış uluslararası indekslerde taranan dergilerdeki makaleler gözden geçirilmelidir. Web of Science (SSCI, ESCI vb.) ve Scopus uluslararası akademik camianın kabul ettiği iki önemli indeksleme grubu ve veri tabanlarıdır. Araştırmacı bu veri tabanlarına ulaşmalıdır. Türkiye’deki birçok üniversitenin kütüphaneleri bu veri tabanlarına üyedir. ERIC, PsycINFO, Sociofile ve Google Scholar’a erişim imkânları vardır. Üçüncü olarak, akademik kitaplar taranmalıdır. E-kitap kullanımının giderek artmasıyla e-kitapların yer aldığı ulusal ve uluslararası veri tabanları açılmıştır. Elsevier Electronic Books, Turcademy, Taylor & Francis bu veri tabanlarına örnektir. Araştırmacılar kütüphanelerden basılı kitaplara ulaşabilir. Türkiye’de Ulusal Toplu Katalog tarama sitesi kullanılarak hangi kitabın hangi üniversitede olduğu tespit edilebilir ve bulunduğu kütüphaneden ilgili kitabı talep edilebilir. Ayrıca kongre bildirileri ve tezler de gözden geçirilmelidir. Başlangıçta en az 25 kaynak taranmalıdır (Creswell, 2017: 38). Kaynaklar taranırken detaylarda boğulmamak ve zaman kaybetmemek için gözden geçirme (*skimming*) ve tarama (*scanning*) yöntemine başvurulabilir. Özellikle anahtar kelimeler gözden geçirilerek taranmalıdır.

3.3.Aşama 3: Nitel Araştırma Tasarımının/Desenin Belirlenmesi

Araştırma sorusuna nitel çerçevede cevap verilebilmek için araştırmanın nitel tasarlanması gerekir. Tasarım kavramı yerine desenleme, modelleme ya da dizayn kavramları kullanılmaktadır. Bu tasarım içinde yöntem dair hangi araçların kullanılacağı detaylandırılır. Nitel araştırma yaklaşımı içinde genelde beş araştırma deseni ön plana çıkarılmaktadır. Durum çalışması (*case study*), olgu bilim (*phenomenology*), anlatı araştırması (*narrative research*), kuram oluşturma (*grounded theory*) ve etnografik (*ethnographic research*)/kültür araştırmasıdır. Bu araştırma tasarımlarının yanında farklı nitel tasarımlar vardır. Biyografi, meta-sentez, karşılaştırmalı tarihsel araştırma nitel araştırma yaklaşımı içinde kullanılan diğer desenlerdir.

Tablo 3: Nitel Çalışmalarda En Çok Kullanılan Desenler

Araştırma Deseni	Araştırma Desenin Amacı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Analiz Yöntemi
Durum Çalışması	Durumları, vakaları, vakalara sebep olan süreçleri “neden” ve “nasıl” sorusunu sorarak derinlemesine araştırma	Gözlem, mülakat, doküman belge incelemesi, saha araştırması	Betimsel analiz, içerik analizi, tema analizi ve süreç analizi
Fenomenoloji	Deneyimleri ve algıları anlamak için “nasıl” sorusunu sorarak derinlemesine araştırma	Mülakat, gözlem, odak grup	Betimsel analiz, içerik analizi, tema analizi, söylem analizi
Anlatı Araştırması	Yaşanmış olayları hikâyeler üzerinden anlamak için hikâyeler üzerine derinlemesine araştırma	Mülakat, doküman-belge inceleme, saha araştırması	Betimsel analiz, içerik analizi, tema analizi
Kuram oluşturma	Yeni bir kuram oluşturmak için süreçleri araştırır	Mülakat, doküman-belge inceleme	Betimsel analiz, tema analizi

Etnografik araştırma	Bir kültürü tanımlama, açıklama ve yorumlama	Yerinde gözlem ve aktif katılım, mülakat, saha araştırması	Betimsel analiz, tema analizi
Meta-sentez	İlgili literatürde herhangi bir konuda var olan bulguları gözden geçirmek ve daha üst bir noktadan tekrar yorumlama	Doküman-belge inceleme	Sözel ve sayısal betimsel analiz, içerik analizi
Tarihsel Araştırma	Geçmişte yaşanmış olayları ortaya çıkarmak, açıklamak ve anlamak	Mülakat, doküman-belge inceleme	Betimsel analiz, içerik analizi, tema analizi ve süreç analizi

(Kaynak: McGregor, 2018; Chigbu, 2019)

Durum çalışmasında, bir durumun derinlemesine açıklanması ve anlaşılması için hem açıklamacı/pozitivist hem de anlamacı/yorumcu yaklaşımdan faydalanılabilir. Durum çalışması kendi içinde “en benzer sistem tasarımı” ve “en farklı sistem tasarımı” (Çarkoğlu, 2013: 94; Moses ve Knutsen, 2020: 137) olarak ikiye ayrılır. En benzer sistem, benzer durumlar olmasına rağmen neden farklı sonuçların ortaya çıktığını araştırmayı amaçlar. Örneğin, Cezayir, Fas ve Tunus iktisadi, sosyal, dini ve kültürel olarak birbirlerine benzemelerine rağmen Tunus’ta kadın hakları Cezayir ve Fas’a göre daha gelişmiştir, neden? Tunus’u, Cezayir ve Fas’tan farklılaştıran faktör ya da faktörlerin ortaya çıkarılması hedeflenir (Çarkoğlu, 2013: 96; Charrad, 2001). En farklı sistem, farklı durumlar olmasına rağmen neden benzer sonuçların ortaya çıktığını araştırmayı amaçlar. Örneğin, Almanya, Ruanda ve Yugoslavya gibi birbirlerinden politik, ekonomik ve sosyal yapı olarak farklı devletlerde soykırım yaşanmıştır, neden? Burada benzer sonucu ortaya çıkaran faktör ya da faktörlerin ortaya çıkarılması hedeflenir (Çarkoğlu, 2013: 97).

Fenomenolojik desenler genellikle deneyimler ve algıların ne ifade ettiğini, nasıl oluştuğunu ve bu algıların neden oluştuğunu anlamak için kullanılır. Anlamacı/yorumcu grupta yer edinen yapılanmacı ve yorumcu metodolojiden faydalanır. Anlatı araştırması, bir durumu ya da olayı hikâyeler üzerinden anlamak için kullanılır. Anlamacı/yorumcu metodolojiyle uyumludur. Kuram oluşturmada, birden çok vaka incelenir ve kurama ulaşılır. Açıklayıcı ve anlamacı metodolojilerle uyumludur. Etnografik araştırmada bir kültürü, ritüeli ve inancı araştırma esastır. Genellikle anlamacı/yorumcu metodolojiye uygundur. Tarihsel araştırma ise eğer geleceğe yönelik bir çıkarım yapmak ve tarihsel modellemeler kurmak için kullanılıyorsa açıklayıcı/pozitivist; tarihsel şartları anlamak için kullanılıyorsa anlamacı/yorumcu metodolojiyle uyumludur (Chigbu, 2019: 6-7).

Uluslararası ilişkilerde odaklanılan konular üç seviye içinde analiz edilebilir. İlk seviye bireysel seviyedir. Bireyler olarak tanımlanan karar alıcıların karar alma süreçlerine, devlet başkanlarının tasavvurlarına; fikir, karar, bireysel tutum ve davranışlarına odaklanılır. Birey seviyesinde yapılan araştırmalarda bireyin algısını anlamak için fenomenolojik, bireyin neden olduğu vakaları çözümlenmek için durum çalışması yapılabilir. İkinci seviyede devlet bir bütün olarak ele alınır. Hükümetin şekli, iktisadi yapılanma, devletin çıkar alanlarına odaklanılır. Devlet şekillerini anlamak, karşılaştırmalı siyaset çalışmaları yapmak için karşılaştırmalı tarih araştırmaları ve karşılaştırmalı durum çalışmaları yapılabilir. Üçüncü seviyede ise uluslararası sistem ele alınır. İttifaklar, gücün sistem içinde dağılımı, sistemin anarşik ya da hiyerarşik doğası, norm ve kurallar durum çalışması desenine göre tasarlanabilir. Aynı zamanda sistem içinde tekrar eden süreçleri anlamak ve sisteme dair kuramlar geliştirmek için kuram oluşturma deseni kullanılabilir. Bu üç seviye içinde yapılacak herhangi bir çalışma nitel araştırma desenlerine göre tasarlanabilir.

Uluslararası ilişkiler araştırmalarında genelde durum çalışması desenine göre çalışmalar yapılmaktadır (Lamont, 2015). Durum çalışması ile bir olaya, bir aktöre ya da aktörlere odaklanılabilir ve bunlar betimlenebilir. Aynı zamanda durumlar sürekli analiz edilerek durumları meydana getiren süreçler tekrar tekrar gözlemlenebilir. Bu bir kuram inşasını sağlar ya da var olan bir kuramın hipotezlerini doğrulayacak bulgular sunar.

Örnek Araştırma Sorusu 1: 2022’de Rusya, Ukrayna’yı neden işgal etti?

Bu soruya cevap vermek için işgalin neden ortaya çıktığını ifade etmek üzerine araştırma desenlenmelidir. Uluslararası ilişkilerde kullanılan analiz seviyelerine göre durum çalışması çeşitlendirilebilir ve eğer açıklayıcı temelde bir araştırma yapılacaksa hipotezler geliştirilebilir. Birey seviyesinden Putin’in kararları ve dünya politikasına yönelik davranışları ele alınıp işgal açıklanabilir. Ya da bir devlet olarak Rusya’nın bölgesel çıkarları

merkeze alınarak bir açıklama da yapılabilir ya da Rusya'nın rejim şeklinin işgalle ilgisi değerlendirilebilir. Uluslararası sistem seviyesinden ittifak arayışları ve Rusya'nın konumu üzerinden işgal durumu açıklanabilir.

Örnek Araştırma Sorusu 5: Rus dış politikasını şekillendirmede Putin nasıl bir rol oynamıştır?

Bu soruya cevap vermek için Rus dış politikası ve birey aktör olarak Rus dış politikası içinde Putin'in nasıl bir rol oynadığı betimlenip yorumlanabilir. Putin'in dış politikaya dair fikirleri, söylemleri ve eylemleriyle birlikte rolünün ne olduğu anlaşılacaktır.

Örnek Araştırma Sorusu 6: Putin, Ukrayna işgalini meşrulaştırmak için tarihsel anlatılardan nasıl yararlanmıştı?

Bu soruya cevap vermek için yaşanmış anlatı araştırması desenine başvurulabilir. Bir durum olan işgali meşrulaştırmak için tarihsel anlatılar ve hikâyelerin ne olduğu ve Putin'in bu hikâyelerden ve tarihsel anlatılardan nasıl yararlandığı araştırılır.

Örnek Araştırma Sorusu 3: AB vatandaşları Rusya ve Putin'i nasıl algılamaktadır?

Bu soruya cevap vermek için fenomenoloji desenlemesine göre çalışma tasarlanabilir. AB vatandaşlarının Putin ve Rusya'yı nasıl algıladığına yönelik bir anlama çabası, cevabı ortaya çıkaracaktır. AB vatandaşlarının Putin ve Rusya'yı bir öteki olarak nasıl tanımladığı araştırılmalıdır. Düşman, rakip ve dost gibi kavramlar algı kategorisi için kullanılabilir. Örneğin fenomenolojik çalışma sonrasında vatandaşların Rusya ve Putin'i nasıl algıladığına yönelik bir cevap üretildikten sonra vatandaşların Rusya ve Putin'i neden öyle (dost, rakip, düşman) algıladığına dair çalışmalar da yapılabilir. Ayrıca algı ölçekleri geliştirilerek nicel verilere dayalı açıklamalar yapılabilir.

3.4.Aşama 4: Nitel Veri Toplama Araçlarının Belirlenmesi

Tüm bu sorulara cevap verebilmek; kurulan hipotezleri doğrulayıp yanlışlayabilmek ve iddiaları delillendirebilmek için nitel veri kaynaklarına ihtiyaç vardır. Bu veriler nereden ve nasıl toplanmalıdır? Gözlem, mülakat, odak grup görüşmesi, doküman-belge incelemesi nitel araştırmalarda önde gelen veri toplama araçlarıdır.

Gözlem, olay ve olguları sistematik olarak izleme eylemidir. Katılımlı ve katılımsız gözlem olarak ikiye ayrılmaktadır. Katılımlı gözlemede, araştırmacı gözlemediği durumun doğrudan içindedir. Varsayalım bir araştırmacı-gözlemci aynı zamanda devletin resmi karar alıcısı olarak ilgili yürütme kurulunun içinde olsun ve bir savaş kararı alınsın. Araştırmacı savaş kararının nasıl alınacağına yönelik gözlem yapmakla birlikte, savaş kararının alınmasına doğrudan katılmaktadır. Karar alma aşamasında "ne oldu" ve "süreç nasıl ilerledi?" diye bir soru üretirsek, ilgili araştırmacı ve aynı zamanda karar alıcı katılımcı gözlemlerle elde ettiği verilere dayanarak cevap üretebilecektir. Katılımsız gözlemede ise araştırmacı gözlemediği durumu içinde değildir. Uzaktan durumu izleyerek kayıtlar tutar. Mülakat/bireysel görüşme, insanların deneyim ve algılarını anlamaya ve araştırılan konu hakkında katılımcıların görüşlerini ortaya çıkarmaya yarayan veri toplama aracıdır. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat olarak üçe ayrılır. Yapılandırılmış mülakatta, sorular önceden belirlenmektedir. Önceden belirlenmiş sınırların ve soruların dışına çıkılmaması temel amaçtır. Yarı-yapılandırılmış mülakatta önceden belirlenmiş sorularla birlikte mülakatta kendiliğinden gelişen sorular da sorulabilir. Yapılandırılmamış mülakatta ise belirlenmiş bir konu üzerine görüşme yapılan kişiyle sohbet başlanır ve anlık sorular üretilerek mülakat gerçekleştirilir. Örneğin, BM'nin uluslararası barışa yönelik geliştirdiği politikaların ne olduğunu anlamak istiyorsak, BM Genel Sekreteri'yle bir görüşme yapılabilir. Odak grup görüşmesi, araştırmacının moderatörlüğünde belirlenmiş bir grup ile yapılmış görüşmedir. Örneğin, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler lisans seviyesinde eğitim alan öğrencilerin Türk dış politikasına yönelik düşüncelerinin ne olduğu araştırılmak isteniyorsa odak grup veri toplama yöntemine başvurulabilir. Her bir üniversiteden 5 ile 15 arası öğrenciyle odak grup çalışması yapıp veri elde edilebilir. Grup görüşmesi, bireysel mülakat ve gözlemin ortak kullanımı üçgenleme yöntemini ortaya çıkarmıştır (Işık ve Semerci, 2019). Mülakat ve odak grup görüşmesi sadece insanlarla konuşma ve onlardan bilgi alma süreci değil aynı zamanda onların hal ve hareketlerini gözleme sürecidir.

En geniş veri elde etme düzeyine sahip veri toplama yöntemi doküman-belge incelemesidir. Kitaplar, el yazmaları, mektuplar, günlükler, gazete arşivleri, otobiyografiler, resmi arşivler, resmi yazışmalar, meclis ve

bakanlık tutanakları, resmi ya da resmi olmayan yazışmalar, internet tabanlı kaynaklar, sosyal medya araçları, resimler, ses kayıtları, videolar, haritalar birer doküman-belge niteliğindedir.

Örnek Araştırma Sorusu 3: AB vatandaşları Rusya ve Putin'i nasıl algılamaktadır?

Bu soruya cevap verebilmek için anlamacı/yorumlayıcı metodoloji çerçevesinden fenomenolojik desene dayalı nitel araştırma yapılabilir. Çalışmanın veri toplama yöntemi mülakat/bireysel görüşme ve doküman-belge analizi olabilir. Eğer istenirse çalışma nitel değil nicel yaklaşımla tasarlanabilir ve anketlerle sayısal sonuçlar elde edilebilir ama nicel yaklaşım çalışmanın doğasını tamamen değiştirecektir.

3.5.Aşama 5: Nitel Veri Analiz Yönteminin Belirlenmesi, Veri Analizi ve Bulgular

Mülakat, gözlem ve diğer araçlarla elde edilen verilerin analiz edilmesi ve verilerden bulguların çıkarılması araştırma sürecinin son ve en önemli aşamasıdır. Bulgular elde edilirken çeşitli nitel veri analiz yöntemleri kullanılır. İçerik analizi, söylem analizi ve süreç analizi Uluslararası ilişkiler çalışmalarında kullanılan nitel veri analizleridir.

İçerik analizi, yazılı ve görsel kaynakların içeriklerini analiz etme yöntemidir. İçerik analizi yapılırken tema veya kavram merkezli betimsel araştırma yapılabilir (Wilson, 2011). Tema analizinde kategoriler ve alt kategoriler kullanılır. Kategoriler altında tasniflemeler yapmak için anahtar kavramlar/kodlar veya genel ismiyle kod kitabı araştırmacı tarafından kullanılır. Tema analiziyle eğilimler ve temalar ortaya çıkarılır. Örneğin ABD Başkanları İran'ı hangi kavramlarla tanımlar? sorusu sorulsun. Tüm ABD Başkanlarının İran hakkındaki konuşmaları, eğer varsa günlükleri ve hatıralarının içerik analizi yapıp hangi kavramların kullanıldığı tasniflenir ve genel tanımlama eğilimi ortaya çıkarılabilir. İçerik analizi içinde betimsel analiz de yapılabilir. Daha derin bir araştırma yapılmak isteniyorsa kavramlar ve temalar arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılabilir. İlişkisel içerik analizinde Sıgır (2018: 284) Dey'den (2003) şöyle aktarmaktadır: *"Sınıflandırma yapıldığında araştırmacı, kavramlar arasındaki bağımsız ilişkileri anlamak için bir zemine sahip olur. İlişkilendirme sürecinde ise birbirleriyle nasıl bir etkileşim içinde oldukları önemlidir"*.

Söylem analizi, sözel, *"yazılı ve görsel kaynakların oluşumunu sağlayan ve onları yeniden üretimini sürdüren yapı ve kuralların incelenmesidir"* (Glesne, 2016: 296). Söylem analizi felsefenin bir yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal gerçeklik olarak dilin, toplum içinde inşacı rolünün ne olduğu sorusu üzerine söylem analizi yöntemi üretilmiştir. Söylem, haber, reklam, akademik metinler, romanlar, filmler içinde yer alır. Söylemi anlamak için bağlamı da anlamak ve yorumlamak gerekir. Araştırmacı yorumlama yaparken gösteren konumundadır. Bir kavram ile başka bir kavramın aynı anda kullanılması, semboller, ilişki biçimleri, ifade tarzları araştırmacı tarafından anlamlandırılarak yorumlanır. Örneğin, Said (2013) Şarkiyatçılık kitabında Batı'ya ait bir dizi metnin içerik ve söylem analizini yapmış ve Batı'nın nazarında inşa edilmiş Doğu algısını yorumlamıştır. Said'in bu çalışması önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süreç takibi, bir sonucu (bağımlı değişkeni) meydana getiren nedenlerin (bağımsız değişken), o sonucu nasıl bir süreç içinde oluşturduğunu ortaya çıkarmak için yapılan analizdir (Çarkoğlu, 2013: 106; Porta ve Keating, 2019: 282). Bu tanım pozitivist süreç takibiyle uyumludur. Süreç takibinde sonucu meydana getiren salt tek bir nedenin olmadığı, sonucun meydana gelene kadar nedensel silsilenin devam ettiği varsayımı vardır. Temel amaç bu nedensel silsilenin ya da mekanizmaların ortaya çıkarılmasıdır (Kürüm, 2021; Lamont, 2015). Örneğin, uluslararası sistemin anarşiye (x) dayalı durumu çatışmalara (y) neden olur iddiası sadece x ve y ilişkisini ifade etmektedir. Süreç takibi x ile birlikte diğer faktörlerin de devreye girmesiyle y'nin meydana geldiğini varsayarak araştırma yapar. Örneğin, uluslararası sistemdeki anarşi durumu nasıl ve neden çatışmaya sebep olur? Bu soruya cevap verilirken süreç içindeki diğer faktörler ele alınır. Matematiksel bir ifadeyle $f(x)=y$ yerine $f(x, a, b, \dots)=y$ 'nin varlığı kabul edilerek a, b ve diğer faktörlerin ortaya çıkarılması temel hedeftir (Collier, 2011; Çarkoğlu, 2013). Yorumsamacı süreç takibi ise sürecin bağlamlarına odaklanır. Bir olayın süreç içindeki oluş nedenlerinin norm, kimlik ve inançlar ile ilişkisi sorgulanır. *"Süreç takibine pozitivist yaklaşım nedensel ilişkide içerilen mekanizmanın gerçekten nasıl çalıştığını açıklamakta güçlükle karşılaşır. Süreç takibinin yorumcu perspektifi nedensel mekanizmanın ayrıntılı bir incelenmesine yol açar ve özgül değişkenlerin nasıl etkileime girdiğini açıklar"* (Porta ve Keating, 2019: 286).

Bu üç analiz yönteminden hangisinin seçileceği kullanılacak desenlerle doğrudan ilişkilidir. Süreç analizi daha çok durum çalışmasıyla kullanılırken, içerik analizi bütün desenlerle kullanılabilir. Söylem analizi ise anlatı araştırmalarında ve fenomenoloji araştırmalarında kullanılır. Daha çok anlamacı/yorumsamacı metodolojiye uygundur. Çalışmaya uygun bir veri analiz yöntemi seçildikten sonra, analiz sürecine başlanır. Bu üç analiz yönteminden biri seçilse bile uyulması gereken aşamalar ortaktır. Veri analizinin ilk aşamasında eldeki belgelerin okunması elzemdir. Verileri, sadece gözden geçirme ve tarama bu aşamada uygun bir yöntem değildir. Her bir verinin ne olduğunu bilmek bulgulara ulaşmada önemli bir adımdır (Maxwell, 2018: 105-106). Bulgular ise araştırma sorusuna verilen yanıtlardır. Tablolar, grafikler ve matrisler ile ifade edilebilirler (McGregor, 2018; Merriam, 2018).

Örnek Araştırma Sorusu 2: 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesine neden olan süreç neydi? ya da 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesine giden yolda nasıl bir süreç yaşandı?

Bu soruya cevap vermek için yapılacak bir araştırmada, durum çalışması deseni kullanılabilir. Veri toplama araçları olarak doküman-belge taraması ve karar alıcılarla mülakat yöntemine başvurulabilir. Veriler süreç analiz yöntemiyle analiz edilebilir. Bulgular ortaya konulduktan sonra sistematik bir şekilde makale yazımına başlanır. Nasıl makale yazılacağı bu çalışmanın sınırlarının dışında olduğu için ele alınmamıştır.

3.5.1. Veri Analizinde Bilgisayar Kullanımı ve Kod Kitabı Oluşturma

1980’lerden bu yana nitel veri analizlerinin yapılması için bilgisayar yazılımları geliştirilmiştir. Bu yazılımların kullanılmasındaki temel amaç, geleneksel usullerle (elle kodlama) yapılan kodlamaların oluşturduğu hataları ve karışıklıkları ortadan kaldırmaktır. Bir kitap ya da birden çok metin, mülakat çıktıları, arşiv belgeleri yazılımlar aracılığıyla tek bir yere toplanmakta ve kısa sürede hem verinin kendisine hem de yapılan kodlamalara ulaşılmaktadır. Aşama aşama analiz süreçleri takip edilebilmektedir. Bu çerçevede kullanımı en sade veri analiz programlarından biri MAXQDA’dır.

Belgeleri taramak metinler arasında “boğulmaya” neden olacaktır. Tam da bu noktada bilgisayar yazılımlarının kullanım gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kodlama süreci daha sistematik ve kayıtlı götürülecek; hem kodlama karışıklığı önlenecek hem de sınıflandırılmalar kolaylıkla yapılacaktır (Sığı, 2018: 314-315). Veri analiz etmede en önemli süreç kod kitabı, kod ağacı ya da kod sistemi geliştirmektir. Kod kitabını araştırmacının kendisi oluşturur. Yukarıda bahsedilen betimsel, içerik ve söylem analizlerini yapabilmek için bir kod kitabını oluşturmak gerekir. Kod kitabı, analiz sürecinin temel çizelgesidir. Kod, “*dil temelli ya da görsel bir veriyi betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan ve/veya çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa bir ifade olarak tanımlanabilir*” (Saldana, 2022: 4). Araştırmacı için belirli bir çerçeve sunar. Bir metin ya da metin grubu içinde neyi nasıl kodlayacağı bu kod kitabı içinde verilir. Kod kitabının hazırlanmasında iki yöntem vardır. Ya daha önce hazırlanmış bir kod kitabı kullanılır ya da kod kitabını analiz süreci boyunca araştırmacı tarafından sıfırdan oluşturulur. Kod kitabının sıfırdan oluşturulması kod denilen anahtar kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Bu kodlar daha sonra katagorileri, kategoriler de araştırılan konuyu/temayı temsil eder.

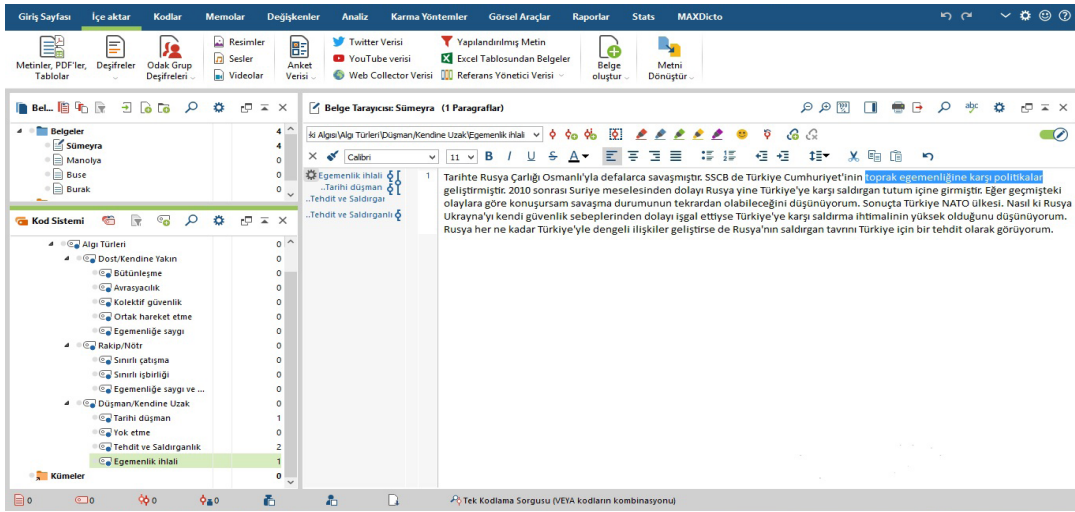
Kod kitabında yer alan kodlar içerikle uyumlaştırılır. Kodlama süreci basittir. Kategoriyi temsil eden anahtar kavramlar görüldüğünde, o kavramların üzerine ilgili kodlar yapıştırılır. Kodlar yığıldıkça araştırma sorusu içinde ulaşılmaya çalışılan cevaplar da ortaya çıkmaya başlar (Sağlam ve Kanadalı, 2021). Kod kitabının bilirkişiler tarafından gözden geçirilmesi ve onaylaması güvenilirlik açısından önemlidir. Ayrıca kodlamanın geçerliliğini ölçmek için hesaplamalar yapılmalıdır. Hesaplamanın formülü şu şekildedir: Güvenirlik Katsayısı = Uzlaşılan Kod Sayısı / (Uzlaşılan Kod Sayısı + Uzlaşılmayan Kod Sayısı). Bu formülü işletebilmek için yeterli sayıda rastgele seçilmiş metin, rastgele seçilmiş kodlayıcıya dağıtılır. Kodlayıcılar oluşturulan kod tablosuna göre kod atamaları yapar. Asıl araştırmacının kodlama sonuçlarıyla diğer kodlayıcıların kodlama sonuçları karşılaştırılır. Uzlaşılan kod sayısı ile uzlaşılmayan kod sayısının toplamı, uzlaşılan kod sayısına bölünür. Çıkan sonucun 0,8’den büyük olması güvenilirlik göstergesidir (Sağlam ve Kanadalı, 2021).

Örnek Araştırma Sorusu 7: X Üniversitesindeki Uluslararası İlişkiler öğrencileri Rusya ve Putin’i nasıl algılamaktadır?

Bu soruya cevap verebilmek için nitel yaklaşım çerçevesinde fenomenolojik desenleme yapılabilir. Veriler odak grup ve mülakat yapılarak toplanır. Veri analizi için içerik analizi yöntemi kullanılabilir. Algı türleri kategorize edilir. MAXQDA yazılımına kod tablosu eklenir. Öğrencilerden elde edilen metinler/veriler programa yüklenir. Kod tablosuna göre kodlanır ve bulgular görsel ve sözel olarak ifade edilir.

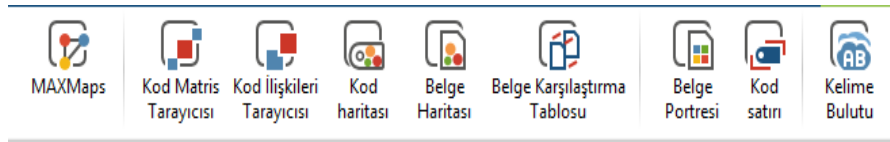
Tablo 4: Örnek Kod Kitabı

Tema/Öteki Algısı	Kategori/ Algı Türleri	Kodlar
Rusya'ya Yönelik Algı	Dost/Kendine Yakın	Egemenliğe saygı Ortak hareket etme Kolektif güvenlik Bütünleşme/Avrasya Birliği
	Rakip/Nötr	Egemenliğe saygı Sınırlı işbirliği Sınırlı çatışma
	Düşman/Kendine Uzak	Egemenliğe karşıtlık Saldırganlık Yok etme



Görsel 1: MAXQDA'de Kodlama Örneği

MAXQDA'de Belgeler bölümünün içine öğrencilerden elde edilen metinler eklenir. Kod tablosu ise kod sisteminin içine eklenir. Yukarıdaki görselde Sümeyra adlı öğrencinin Rusya'ya yönelik ifadeleri vardır. Bu metin titiz bir şekilde okunur ve kodlanır. İhtiyaç duyulduğunda kod eklemesi yapılabilir. Kodlamaların geçerliliğini ve güvenilirliğini ölçmek için başka kodlayıcılardan yardım alınır.



Görsel 2: MAXQDA'de Basit Veri Analizi İşlemleri

Bulgular MAXQDA ile görselleştirilir. Verilerin kodlanmasından sonra kod matris tarayıcısıyla belge ve kodlar arasındaki frekanslar tablolastırılır ve oluşan yoğunluklar görselleştirilir. Kodların kendi içindeki ilişkileri ve kelime bulutları da yine bu programlar sayesinde görselleştirilir. Kodlar kategorileri temsil ettiği için kod matrisi tarayıcısı içinden genel olarak hangi kodun ne kadar sıklıkla ya da yoğunlukla kullanıldığı ortaya çıkarılır ve bulgulara ulaşılır. Akademik bir dergide yayımlanmak üzere ya da bilimsel bir konferansta sunmak üzere bulgular yazıya geçirilebilir.

Makalelerde bulguları yazıp geçmek yeterli değildir. Bu bulgularla ne ifade edildiği, diğer çalışmalardan farklı ya da benzer noktaların ne olduğu cevaplanmalıdır.

4.SONUÇ

Bu çalışma özelde Uluslararası İlişkiler araştırmacılarına hitap etse de nitel araştırma yapan herkes için bir izlek oluşturmayı hedeflemiştir. Çalışma öncelikle metodoloji ve metot kavramlarının birbirinden farklı olduğunu göstermiştir. Hemen ardından yöntemin konusu olan nitel araştırma yaklaşımının ne olduğu tanımlanmıştır. Nitel araştırmanın süreçleri beş aşamada gösterilmiştir. Araştırma sorusu ve hipotez yazımı, literatür taraması, araştırma deseninin belirlenmesi, veri toplama yönteminin seçimi ve veri analizinin hangi yöntemle yapılacağı sırasıyla uygulamalı olarak cevaplanmıştır. Nitel araştırma yaparken önde gelen iki metodolojik ekol ile bilimsel bir çalışmanın nasıl tasarlanacağı anlatılmıştır. Bu çerçevede, nitel araştırma süreçlerinin açıklayıcı ve anlamacı temelde nasıl ilerletileceğini gösterilmiştir. Nitel çalışmaların esnek araştırma sürecine sahip olduğu, sadece yansıtıcı ve yorumlayıcı metodolojiyle değil açıklayıcı pozitivist metodolojiyle de yapılabileceği örneklerle ifade edilmiştir. Araştırma süreçleri ve metot/yöntem kullanımı bağlamında pozitivist ve konstrüktivist yaklaşım arasında köprülerin kurulabileceği savunulmuştur.

Nitel araştırmalarda soruların nasıl sorulacağı, hipotezlerin nasıl üretileceği sunulurken; araştırmanın hangi desenlere tasarlanacağı, veri toplama ve veri analiz yöntemlerinin ne olduğu aşama aşama ele alınmıştır. Özellikle süreç takibi analizine dayalı durum çalışmasının Uluslararası İlişkiler çalışmalarında daha çok kullanıldığı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda nitel çalışmalarda betimsel nicel veri analizlerinin kullanılabilmesi iddia edilmiştir. Nasıl kod kitabı oluşturulacağı ve verilerin bir bilgisayar programında nasıl kodlanacağı örneklerle gösterilmiştir. Bilgisayar yazılımlarının nitel çalışmaların geçerliliğine katkı yaptığı savunulmuştur.

Hem nitel hem de nicel araştırma süreçlerinin bir arada kullanılması karma yöntemi ortaya çıkaracaktır. Nicel araştırma sürecine ya da karma araştırma sürecine dair yeni uygulamalı çalışmalar yapılarak Uluslararası İlişkilerde yöntem literatürüne katkı yapılabilir. Ya da daha meta-teorik bir seviyede, bilim felsefesinin Uluslararası İlişkiler disiplinine tarihsel süreç içinde nasıl katkı sağladığına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar, metodoloji ve Uluslararası İlişkiler disiplini arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, İ. (2019). *Çağdaş Doğa Düşüncesi*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Auerbach, C. ve Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative Data: An Introduction to Coding and Analysis*, NYU Press, New York.
- Aydınlı, E. (2022). *Uluslararası İlişkilerde Metodoloji*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Baert, P. (2017). *Sosyal Bilimler Felsefesi: Pragmatizme Doğru*, (Çev. Ü. Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul.
- Baloğlu, B. (2005). "Hipotez ve Varsayım Birbirlerinin Yerine Kullanılabilir Mi?" *Sosyoloji Konferansları*, 32, 125-129.
- Behraves, M. (2011). "Constructivism: An Introduction", *E-International Relations*, (Erişim tarihi: 02.05.2022) <https://www.e-ir.info/2011/02/03/constructivism-an-introduction/>
- Charrad, M. M. (2001). *States and Women's Rights: The Making of Postcolonial Tunisia, Algeria and Morocco*, University of California Press, Berkeley.
- Chernoff, F. (2007). *Theory and Metatheory in International Relations*, Palgrave Macmillan, New York.
- Chigbu, U. E. (2019). "Visually Hypothesising in Scientific Paper Writing: Confirming and Refuting Qualitative Research Hypotheses Using Diagrams", *Publications*, 7/1, 1-22.
- Collier, D. (2011). "Understanding Process Tracing", *Political Science and Politics*, 44/4, 823-830.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (Çev. S. B. Demir), Eğiten Kitap, Ankara.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel Araştırmacılar için 30 Temel Beceri*, (Çev. H. Özcan), Anı Yayıncılık: Ankara.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (Çev. Selçuk Beşir Demir ve Mesut Bütün), Siyasal Kitapevi, Ankara.

- Curini, L. ve Franzese, R. (2020). *The Sage Handbook of Research Methods in Political Science and International Relations*, Sage, London.
- Çarkoğlu, A. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Çüçen, A. K. (2017). *Bilim Felsefesine Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Demir, Ö. (2019). *Bilimin Üvey Çocukları Sosyal Bilimlere Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Demirkasımoğlu, N. (2021). "Nitel Araştırma Geleneğinde Nicel Göstergelerin Kullanımı ve Genellenabilirlik Üzerine Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 231-242.
- Frank, P. (2017). *Bilim Felsefesi: Bilim ile Felsefe Arasındaki Bağ*, (Çev. D. Kadioğlu), Say Yayınları, İstanbul.
- Given, L. M. (2021). *100 Soruda Nitel Araştırma*. (Çev. A. Bakla ve İ. Çakır), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Glesne, C. (2016). *Becoming Qualitative Researchers: An Introduction*, Pearson, Boston.
- Gökçe, E. U., Toktay, Y. ve Arpat, B. (2022). "Araştırma Yöntemleri Üzerine Temel Rehber Kitaplar: Araştırmacılar İçin Bir Tanıtım", *Disiplinler Arası Sosyoekonomik Yaklaşımlar*, (Ed. K. Çift Yıldız), Ekin Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, O. Z. (2021). Kantitatif Çok Vakalı (Large-N) Veri Analizi ve Küresel Uluslararası İlişkiler Yazınındaki Uygulamaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 131-147.
- Henry, J. (2011). *Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri*, (Çev. S. Değirmenci), Küre Yayınları, İstanbul.
- Hollis, M. ve Smith, S. (1992). *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, Oxford.
- Işık, E. Ve Semerci, Ç. (2019). "Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem", *Turkish Journal of Educational Studies*, 6/3, 53-66.
- Klotz, A. ve Prakash, D. (2008). *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*, Palgrave Macmillan, New York.
- Kürüm, R. S. (2021). "Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 149-169.
- Lamont, C. (2015). *Research Methods in International Relations*, Sage, London.
- Losee, J. (2008). *Bilim Felsefesine Tarihsel Bir Giriş*, (Çev. E. Böke), Dost Kitapevi, Ankara.
- Malterud, K. (2001). "Qualitative Research: Standards, Challenges, and Guidelines", *The Lancet*, 358, 483-488.
- Maxwell, J. A. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı*, (Çev. Ç. E. Çevikbaş), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- McGregor, S. L. (2018). *Understanding and Evaluating Research: A Critical Guide*, Sage, California.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev. S. Turan), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Moses, J. W. ve Knutsen, T. L. (2020). *Bilimin Yolları: Toplumsal ve Siyasal Araştırmalarda Rakip Metodolojiler*, (Çev. K. İlbaşı, ve E. B. Ersöz), Küre Yayınları, İstanbul.
- Örs, Y. (1997). Bilimde ve Felsefede Yönteme Evet, *Bilim Felsefesi Seminerleri*, (Ed. B. Dinçtürk), Marmara Araştırma Merkezi, Gebze.
- Özlem, D. (2010). *Bilim Felsefesi*, Notos Kitap, İstanbul.
- Porta, D. D. ve Keating, M. (2019). "Sosyal Bilimlerde Kaç Yaklaşım Var? Epistemolojik Bir Bakış", *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif* (Ed. D. D. Porta ve M. Keating; Çev. S. Gürses), Küre Yayınları, İstanbul.
- Roberts, K. (2017). "Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian Foreign Policy Discourse", *International Journal*, 72/1, 28-55.
- Rosella, L. ve Spray, S. (2012). *Research and Writing in International Relations*, Pearson, New York.
- Sağlam, Y. ve Kanadlı, S. (2021). *Nitel Veri Analizinde Kodlama*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev. B. Ülner), Metis Yayınları, İstanbul.
- Saldana, J. (2022). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*, (Çev. A. Tüfekçi ve S. N. Şad), Pegem Akademi, Ankara.
- Sığrı, Ü. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Beta Basım, İstanbul.

- Silverman, D. (2016). *Nitel Araştırma Nasıl Yapılır?*, (Çev. E. Hava), Küre Yayınları, İstanbul.
- Small, M. ve Singer, J. D. (1976). "The War-Proneness of Democratic Regimes, 1816-1965", *The Jerusalem Journal of International Relations*, 1, 50-69.
- Stebbins, R. A. (2001). *Exploratory Research in the Socieal Science*, Sage, Thousand Oaks.
- Şatana, N. S. (2015). «Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem», *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 46, 10-33.
- Ulichny, P. (1991). "The Role of Hypothesis Testing in Qualitative Research: A Researcher Comments", *TESOLQ*, 25, 200-202.
- Vennesson, P. (2019). "Vaka İncelemeleri ve Süreç Takibi: Kuramlar ve Pratikler", *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif*, (Ed. D. D. Porta ve M. Keating; Çev. S. Gürses), Küre Yayınları, İstanbul.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wilson, V. (2011). "Research Methods: Content Analysis". *Evidence Based Library and Information Practice*, 6/4, 177-179.
- Yıldırım, C. (2020). *Bilim Felsefesi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).